

V. V. Veressajev

Derptis

Raamatust „Postitõllaga läbi Eestimaa“,
Tallinn, 1971

Vene keelest tõlkinud E. Jung

Pärast keev-tormilist Peterburi vaikne Derpt. Linnast lõikub läbi pikk, eriskummaliselt lookeline mägi — nimi on sellel Toomemägi (Domberg); seal on imeilus park ja vana saksa katedraali varemed.

Kummalgi pool mäge asub linn oma vaiksete, puhaste ning mugavate tänavatega. Embach eraldab linnapoolset osa jõetagu-sest osast. Linnast jooksevad igasse külge pärnade ja saarepuudega palistatud maanteed, kõikjal korralikud mõisad, hoolega haritud põllud. Põhimine elanikkond siin ei ole sakslased. Talupojad, töölised ja kaupmehed on kõik eestlased; sakslased moodustavad ainult elanikkonna ülemkihi, intelligentsi. Nende valduses on ka peaaegu kogu maa; talupojad rendivad neilt maad. Eestlased on tööarmastaja, aus ja kultuurne rahvas.

Linna peajuks, liikumapanevaks elutsentriks on vanaaegne Derpti ülikool. Ta on andnud teadusele palju eredaid nimesid, alates embrüoloog Karl Ernst Baeriga, astronoom Struwega ja lõpetades füsioloog Aleksander Schmidtiga. Kogu linn elab ülikoolist ja ülikoolile.

Millegi vana-vanaaegse, keskaja järele lõhnas kogu sinne elulaad. Üliõpilaskond jagunes seitsmesse korporatsiooni (zemljatšestvod): Kuronia (Kuramaa), Livonia (Liivimaa), Estonia (Eestimaa), Rigensis (Riia), Neobaltika (sakslased Venemaalt), Akadeemia (koondkorporatsioon) ja Lettonia (läti korporatsioon, ainus mittedaksa korporatsioon). Suurem osa saksa üliõpilasi kuulus korporatsioonidesse. Kuid neid oli ka väljaspool korporatsioone. Sääraseid nimetati «metsikuiks». Metsikud olime ka kõik meie, venelased.

Uut üliõpilast, kes korporatsiooni astus, kutsuti rebaseks (*Fuchs*). Rebaseks jäi ta aastaks. See oli katseaeg, mille jooksul ta pidi näitama, et ta on väärt korporant olema. Põhiteesiks peeti: «Käsitada oskab ainult see, kes oskab käsku täita.» Rebane pidi näitama oma käsutäitmise oskust — absoluutselt alistuma oma korporatsiooni iga korporandi igasugusele käsule. Tihti kandsid need käsud sihiliku mõnitamise iseloomu — rebane pidi silmi pilgutamata kõik välja kannatama. Korporantide õllepoodides kelnereid polnud, nende kohustusi täitsid rebase; igäihel neist oli oma ametitunnuseks kaasas korgitõmbaja. Korporandid käratasid käskivalt:

«*Fu-uchs!*»

Ja rebane jooksis kutse peale aupaklikult; mitte ükski elukutseline kelner polnud nii vaikiv-aupaklik kui rebane — mingisugune vürst Lieven või krahv Manteuffel. Ta korkis pudeli lahti ja valas kruusi.

Kruusi, aga mitte kruusidesse. Kõik ühe laua taga istujad jõid ühest kruusist. Igäüks jõi umbes poole kruusi ära, kuni kruusi kallutamisel õlle tasapind kruusi alumise ääreni ulatus; siis valati kruus jälle ääreni täis ja anti naabrile. Ainult käskluse puhul «ex!» jõi igäüks kruusi põhjani. Väga hügieeniline, eks ole? Ja seda teaduselinnas. Ja seda üliõpilaskonnas,

kus suur protsent oli süfiliitikuid!

Juua ühest kruusist või klaasist oli kombeks üldse kogu Derptis, jah, vist koguni kogu Baltikumis. Varsti pärast minu ülikooli astumist läksin kord oma kahe vene seltsimehega õllepoodi. Küsisime paari õlut. Kelner asetas meie ette kaks pudelit ja ühe klaasi.

«Miks te meile ainult ühe klaasi andsite? Andke veel kaks tükki!»

Kelner vaatas hämmastusega mulle otsa, kehtas õlgu ja asetas põlastusega veel kaks klaasi lauale.

Rebased ei etendanud mitte ainult kelneri osa. Nad olid käsk-jalgadeks, kandsid laiali teatelehti ja kutseid, korporandid andsid neile kõikvõimatuid ülesandeid — rebane pidi kõik täitma. Rebaseid käsutas teeneline korporant, keda nimetati oldermanniks. Tema õpetas rebaseile korporandi eetikat ja juhtis üldse nende kasvatust. Ükskord kuuvalgel ööl istusin pingil Toomemäel. Eemalt paistis mingisugune varjude rodu. Täielikus vaikuses läksid hanereas umbes kolmkümmend noort üliõpilast — aga nende ees vana üliõpilane-korporant, peas heleroheline, sini-valge äärisega müts. Ta vedas neid mööda aeda kõige veidramate keerunditega, mööda rohtu ja ümber põõsaste, läks kõige tõsisema näoga pingi juurde, hüppas üle pingi ja läks edasi — ja kõik, üksteise järel, nagu lambad, kargasid talle järele.

«Kes ei oska käsku täita, ei oska iialgi käsutada!»

Pärast aastast prooviaega sai rebasest korporant. Tal olid kõik korporandi õigused peale ühe, kõige austavamana — õiguse kanda korporandi värvimütsi ja samasugust paela üle õla vesti all. Igal korporatsioonil olid omad värvid: Livonial — heleroheline, helepunane ja valge; Rigensisel — tumesinine, helepunane ja valge; Estonial — heleroheline, tumesinine, valge jne. Saada «värvid», saada «värvikandjaks» (*Farbenträger*) polnud kerge, oli vaja läbi käia rangest hääletusest, ja polnud vähe korporante, kes aastate viisi seda au taotlesid. Oli ka niisuguseid, kes lõpetasid ülikooli, jõudmata «värve» ära oodata.

Arusaadav, kui uhke tunne pidi «värvikandjail» olema, kui kõrgilt vaatasid nad «metsikuile» ja kui üleolev-armulikult oma «värvituile» seltsimeestele. Loengul istus värvikandja lahtiste kuuehõlmadega, et kõik ta värvipaela vestil näeksid; veel agaramalt lõi ta oma pintsaku hõlmad lahti eksamineerijate ees. Suurem osa professoreid olid omal ajal korporandid olnud ja olid nüüd auväärsetena oma korporatsiooni pidulikele pidupäevadele kutsutud; seal nad troonisid, igäihel peas ta vana, ülikooliaegne värvimüts (endised korporandid hoidsid neid hoolikalt eluaja nagu kallist mälestust). Kui professor eksamineeritava rinnal kallist paela märkas, löid ta silmad särama ja häälm muutus mahedaks. Silmade sära aga kustus ja häälm võttis kalgi tooni, kui eksamineeriti juuti.

Täiesti ebatavaline oli meile see üliõpilaste kastidesse jaotamine pärast kõikide seltsimehelikku võrdsust vene ülikoolides. Ja see torkas eriti silma, sellepärast et väliselt olid seltsimehelikud suhted justkui kõige lähedasemad. Kõik üliõpilased ütlesid üksteisele «sina». Me teadsime selle «sina» hinda ja saksa üliõpilaste «sinale» vastasime rõhutatult «teie», sundides niiviisi ka neid «teiele» siirduma. Ükskord anatoomikumis pöördus minu poole korporant, kellega mul oli uurimiseks ühine laip, ja palus teda selja võrkjas-keerulises muskulatuuris orienteeruda aidata.

«*Ich bin darüber ganz dumm!*»¹

Seletasin talle kõik üksikasjaliselt ära, parandades rikitud preparaati nii palju kui võimalik. Ta oli väga lahke, tänas mind siiralt ja ütles mulle kogu aja «sina». Kuid järgmisel päeval, kui kohtasin teda teiste korporantide seltsis tänaval, pööras ta mind nähes kiiresti pea kõrvale.

Kogu saksa buršenshafti² vaim oli meile kole võõras. Ei mingisuguseid ühiskondlikke huve, põlgus «poliitika» vastu, kitsarinnaline natsionalism, pummelungid, kahevõitlused, armuintriigid — selles möödus elu, seda ülistati lauludes.

¹ mina olen selles suhtes päris rumal (sks. k.).

² korporatiivne üliõpilaskond.

Brüder, trinkt einmal!
Wir sind ja doch jung!
Im Alter ist zum Dursten
noch immer Zeit genug!

Denn der alte Wein,
es ist für junge Leute!
Brüder, laßt uns heute
froh und fröhlich sein!

Brüder, liebt einmal,
wir sind ja doch jung!
Im Alter ist zum Hassen
noch immer Zeit genug!

Denn die jungen Mädchen,
sie sind für junge Leute!
Brüder, laßt uns heute
froh und fröhlich sein! ³ jne.

Tõeline, vahva üliõpilane pidi tülinorija, skandalist ja duellant olema. Kõik täpselt nii, nagu meil saja aasta eest pruugiks oli husaaride seas. Tundsin kedagi assistenti-doktorit ühes seelses kliinikus, endist korporanti. See oli kõige viisakam, kasvatatum ja korreksem inimene. Ja mulle jutustati, et üliõpilasaastail olevat ta suur löömamees ja bretteur⁴ olnud. Nii oli see kombeks, sellest pidasid kõik lugu, vanahärrad ütlesid armulikult ning üleolevalt: «Nooruses tuleb sarved maha joosta!» Noored tüdrukud vahtisid selliseid uljaspäid aupakliku vaimustusega.

Imelik ja vastik oli sellises üliõpilaskonnas olla. Ühtepuhku võisid kõige rumalama loo peale sattuda, ilma et sa ise esilekutsutud solvangus süüdi oleksid olnud. Lähed, vastu tuleb sulle sakslasest üliõpilane ja äkki müksab sind õlaga õlast, nagu meil omal ajal gümnaasiumi kolmandas või neljandas klassis. Astud muidugi teelt imestunult kõrvale, ütled: «Vabandage!» ja kehitad õlgu. Kuid vaja oleks olnud vastuseks solvaja läbi sõimata ja kahevõitlusele kutsuda. Seda talle just tarvis oligi. Mida rohkem buršil kahevõitlusi oli, seda austavam see talle oli; armide ja haava jälgedega uhkustas ta nagu ordenitega.

Meid venelasi põlastasid saksa üliõpilased sügavalt selle eest, et me olime «antiduellandid», ja norisid meiega igati tüli. Praegu, seda meelde tuletades, näib see kõik naeruväärsena, kuid siis oli tihti väga raske. Poolakaisse, vastupidi, suhtusid saksa üliõpilased suure lugupidamisega. Poolakad võtsid kahevõitluse vastu, kuid tegid tingimuseks võidelda püstolitega. Relvavalikuõigus jäeti alati väljakutsutule. Tavaliselt peeti kahevõitlusi mõõkadega, neid korraldati hulga kitsendavate tingimustega, ja suuremalt jaolt lõppesid nad tühiste haavadega. Aga püstolite puhul polnud see enam naljaasi, polnud enam tegemist kriimustustega. Oli mitu surmajuhtumit selliste kahevõitluste puhul. Poolakaid kutsusid sakslased kahevõitlusele suure ettevaatusega.

Kui meil venelastel tuli ühtepuhku kannatada tülinorimisi ja otseseid solvamisi, siis

---

³ Vennad, joogem! Me oleme ju noored! Vanaduses on aega veel küllalt janu tunda! Sest vana vein on noorte jaoks! Vennad, olgem täna rõõmsad ja lõbusad! Vennad, armastagem! Sest me oleme ju noored! Vanaduses on vihkamiseks aega veel küllalt! Sest noored tüdrukud on ju noorte meeste jaoks! Vennad, olgem täna rõõmsad ja lõbusad! jne.

⁴ Tülinorija, skandalist.

seda hullem oli juutidel. Muidugi oli rõhuv enamik korporante meelestatud antisemiitlikult, juutidel oli täiesti võimatu pääseda korporatsiooni parunite Uexküllide või Tiesenhäusenite võrdõiguslike seltsimeestena. Juute solvati ja nendega noriti tüli, kus aga iganes võimalik. Ja sel pinnal arenesid reaktsioonina välja väga omapärased tüübid.

Oli meil üks üliõpilane-meedik Julius Kahn, saksa juut. Keskmist kasvu, sihvakas, ilus noormees tuliste silmadega, osav nagu kass, tugev ja meeletult julge. Võitles suurepäraselt mõõgaga, tulistas täpselt püstolist. Ei andnud kellelegi midagi andeks ja kutsus kohe kahevõitlusele. Varsti oli ta kurikuulus, korporandid hakkasid teda kartma. Linnas liikus tema kohta hoopis legendaarseid jutte. Ükskord kevadõhtul läks ta kahe juudist seltsimehega korporantide õllepoest mööda. Üks värvikandja mehemürakas nimetas neid itskedeks. Julius Kahn sööstis korporantide trobikonna keskele ja andis solvajale tubli kõrvakiilu. Üliõpilased tundsid ta ära ja jahmusid. Korporant, kes kõrvakiilu oli saanud, haaras revolvri. Kahn sööstis talle kallale ja kiskus tal revolvri käest — teine pistis jooksma. Kahn talle järele. Korporant hakkas kiiresti küsima:

«*Wie ist dein Name?*» (Kuidas su nimi on?)

See tähendas, et ta kutsus teda kahevõitlusele, — sellest silmapilgust peale peavad kõik edasised vaenulikud tegevused lakkama. Kahn aga krahmas tal kraest kinni, hakkas teda äravõetud revolvri päraga mööda kaela peksma, ise ühtepuhku korrates: «Mu nimi on Julius Kahn! Ma elan Marktstraße N° 20!... Mu nimi on Kahn...»

Teinekord seisis ta jälle üliõpilaste nurgal — nii nimetati Raekoja ja Rüütli tänavate nurka —, kus tavaliselt parvedena seisis üliõpilasi, kes jalutasid Rüütli tänaval, Derpti Nevski prospektil, kui tema juurde astus korporant ja küsis:

«*Was stehst du so einsam und traurig, du altes Jerusalem?*» (Mis sa seisad siin nii üksinda ja kurvalt, sa vana Jeruusalemm?)

Ringi vaatamata äigas Kahn käega ja andis korporandile vastu kõrvu.

Kuidagi imekombel olid Derptis puutumatul kujul säilinud vanaaegsed traditsioonid, täiesti mõeldamatud teistes Vene ülikoolides. Arvatavasti ei puudutatud neid sellepärast, et kohalikus üliõpilaskonnas puudus täiesti igasugune revolutsioonilisus. Vist etendas siin suurt osa ka proteksioon: kogu XIX sajandi kestel oli kõrgem administratsioon meil täis kiilunud balti sakslasi, alates Benckendorffidest ja Kleinmichelitest ja lõpetades von Plehwede, Meyendorffide ja Rennenkampfidega.

Üliõpilaste jaoks olid ülikoolil näiteks omad erilised politsei-pedellid, kuna üldpolitsei ei tohtinud üliõpilasi puutada. Kuidas üliõpilane ka ei skandaalitsenud, mis ta ka ei teinud, areteerida võis teda ainult Pedellen-Stubest väljakutsutud ülikoolipolitsei.

Kui tänaval üliõpilast solvasid knotid (tavalised elanikud), siis kostis hüüe:

«*Burschen, heraus!*» (Üliõpilased, välja!)

See sõjahüüe püüti lennult kinni, kanti mööda kogu linna edasi, ja iga üliõpilane oli kohustatud seltsimeestele appi jooksma. Muide, minu ajal oli see hüüe juba keelatud.

Viisakustavad olid omapärased. Kohates üksteist tänaval, ei võtnud üliõpilased mütse peast, vaid ainult noogutasid pead ja ütlesid «Mojn!» (Tere hommikust!). Kuid niiviisi ainult oma seltsimeestele-üliõpilastele (*Commilitonen*). Elatanud inimeste ees aga, seda rohkem muidugi veel daamide ees, võeti müts peast. Kui üliõpilane läks daamiga, siis oli vaja teda teretada mütsi peast võttes. Ma nägin kord: läks korporant, hoides noort daami käevangust. Vastu tuli viis korporanti. Nad astusid kõnniteelt kõrvale, rivistusid kõik nagu komando peale ritta ja võtsid aupaklikult seltsimehe ees mütsi peast. Kui üliõpilane läks daamiga ja tema daami tervitati, siis pidi ta vastu tervitama, kuigi tervitaja oli talle võõras. See oli vist kombeks ka meil.

Üliõpilase viibimise aeg Derpti ülikoolis oli piiramatult. Mõned tema kasvandikest jäid üliõpilasteks kuni hallide juusteni — kas sellepärast, et nad pummelungide, skandaalide ja kahevõitluste tõttu mahti ei leidnud kursuse lõpetamiseks, või sellepärast, et neile vaba üliõpilaselu meeldis, — õnneks olid vanemad rikkad ega kiirustanud kursuse lõpetamisega. Selliste üliõpilaste nimeks oli «*bemooste Burschen*» (sammaldunud buršid). Minu ajal oli

Derpti ülikooli üliõpilaseks üks täiesti vana parun-mõisnik. Ta pidas maal oma mõisat, tuli iga semestri alguses linna, maksis õppemaksu ära, kirjutas end mingisugusele loengule ja sõitis jälle maale oma mõisa tagasi. Aasta kaheksa või kümne pärast siirdus ta vahelduseks mõnesse teise teaduskonda. Minu ajal oli ta olnud juba arstiteaduskonnas, füüsika-matemaatika- ja õigusteaduskonnas ja oli parajasti usuteaduskonna nimekirjas. Kui ta veel noor üliõpilane oli olnud, siis oli üks rikas onu surres käskinud talle iga kuu kakssada rubla välja maksta «kuni ülikooli kursuse lõpetamiseni». Noh, ta ei hakanud selle lõpetamisega muidugi ruttama ja sai otseste pärijate raevuks ning nõrdimuseks juba kolmkümmend viis aastat ikka oma kakssada rubla kuus.